

RECENZJA

rozprawy doktorskiej mgr **Adama Rossmanitha** pt. **Przemiany społeczno-demograficzne w skupiskach mniejszości polskiej na Bukowinie na przełomie XX i XXI wieku**

promotor: dr hab. Maria Soja

Badanie przemian struktur społeczno-demograficznych oraz współczesnych kierunków migracji Polaków na Bukowinie z uwzględnieniem przemian etnicznych i językowych na przełomie XX i XXI wieku należy do bardzo ważnych zagadnień naukowych podejmowanych w ramach geografii społeczno-ekonomicznej. Należy tu wyraźnie podkreślić, że przemiany te są odzwierciedleniem zarówno różnorodnych uwarunkowań jakie były w przeszłości, jak i współczesnych, między innymi: społeczno-demograficznych, przestrzenno-funkcjonalnych, gospodarczych, kulturowych, polityczno-administracyjnych, tak o charakterze endogenicznym, jak i egzogenicznym (np. postępująca globalizacja). Z tego wynika, że omawiana tematyka klasyfikowana jest jako interdyscyplinarna, a nawet multidyscyplinarna co podnosi złożoność analiz oraz zwiększa trudności w holistycznym ujmowaniu tego zagadnienia. Do tej pory powstało stosunkowo dużo opracowań historycznych dotyczących ludności zamieszkałej na Bukowinie, mało jest natomiast opracowań społeczno-ekonomicznych podejmujących określenie struktury społeczno-demograficznej Polaków mieszkających na Bukowinie na tle przemian politycznych, administracyjno-prawnych, etnicznych i językowych, praca Pana mgr Adama Rossmanitha jest pierwszą z tej dyscypliny. Poza tym nikt przed Doktorantem nie pokazywał tych przeobrażeń w zróżnicowaniu przestrzennym. Dlatego z wielkim uznaniem (za podjęcie takiego trudnego tematu) należy przyjąć dysertację Pana Adama Rossmanitha pt. **Przemiany społeczno-demograficzne w skupiskach mniejszości polskiej na Bukowinie na przełomie XX i XXI wieku**, która jest pracą pionierską.

Jak Doktorant we wstępie podkreśla, Bukowińczycy są na ogół dumni ze swojej wielokulturowej przeszłości i silnie akcentują w niej względnie pokojową egzystencję osób różnych narodowości i religii. Elementem pozostałym po słabnącej od XX wieku wieloetniczności Bukowiny są Polacy, którzy migrowali tu głównie w XIX wieku. Od początku XXI wieku wzmógł się proces zanikania tej społeczności na Bukowinie, następujący w wyniku asymilacji Polaków wśród rumuńskiej lub ukraińskiej większości, zanikania języka polskiego w kontaktach rodzinnych i sąsiedzkich, a także przez ich emigrację ze skupisk Polaków na Bukowinie, skierowaną głównie za granicę (s. 5). Prowadzone przez Doktoranta wieloletnie badania nad zmianami społeczno-demograficznymi w pojedynczych wsiach (w których zaobserwował procesy: depopulacji, emigracji, odpływ migracyjny, starzenie się ludności, wykluczenie społeczne, stosunkowo słaby poziom wykształcenia, asymilacji, wielojęzyczności oraz zapożyczenia i interferencje językowe), sprawiły, że Autor postanowił zbadać ten problem „dogłębnie” analizując wszystkie skupiska mniejszości polskiej na Bukowinie (rumuńskiej i ukraińskiej), tj. wsie lub przysiółki, w których zamieszkiwało co najmniej 10 polskich rodzin. Łącznie było ich 14 (8 w Rumunii i 6 na Ukrainie). Jak sam Autor podkreśla, że pomimo dużej otwartości lokalnych władz Bukowiny na wielokulturowość i wspieraniu działalności organizacyjnej mniejszości polskiej przez Polskę, Rumunię i Ukrainę, istnieje duże prawdopodobieństwo, że mniejszość polska na Bukowinie podzieli los innych, nieobecnych już w przestrzeni kulturowej Bukowiny, mniejszości. A zatem podjęcie badań na temat **Przemian społeczno-demograficznych w skupiskach mniejszości polskiej na Bukowinie na przełomie XX i XXI wieku**, uważam za w pełni uzasadnione w sensie naukowym.

Należy tu także nadmienić, że w dobie postępującej globalizacji tożsamość polska Bukowińczyków ulega przeobrażeniom prowadząc z jednej strony do ujednolicania kultury, z drugiej powinna ona wzmacniać wartości i tradycje ludności polskiej na Bukowinie, poprzez które społeczność podkreśla swoją odrębność, i tym samym zamyka się na działanie globalizacji. Czy tak jest Autor próbował odpowiedzieć na łamach recenzowanej pracy doktorskiej. Współczesnym przeobrażeniom podlegają także bukowińscy Polacy, których historyczne skupiska znajdują się na pograniczu społeczno-ekonomicznym, kulturowym i

politycznym. To pogranicze stało się areną wzajemnego przenikania języka, religii, zwyczajów i kultury, itp. A zatem jednym z dodatkowych czynników, jeśli nie zasadniczym wpływającym na zmiany społeczno-demograficzne, kulturowe, etniczne jest obecnie globalizacja.

Praca doktorska Pana Adama Rossmannitha jest aktualnym studium z zakresu przemian społeczno-demograficznych ludności polskiej na Bukowinie, w którym dokonano analizy migracji Polaków na Bukowinie, tych historycznych i współczesnych (zewnętrznych i wewnętrznych); analizy zmian w strukturze płci i wieku, wykształcenia, zatrudnienia; analizy przemian w szkolnictwie polskim na Bukowinie na tle przemian etnicznych, językowych i religijnych oraz dokonano oceny kierunku tych przemian.

Doktorant podjął się aktualnego i niezwykle złożonego zadania badawczego. Należy podkreślić, że rozwiązał je wzorowo i profesjonalnie. Rozprawa zawiera 215 stron, w tym 14 tabel, 56 rycin (w tym podwójnych), 18 stron wykazu literatury (209 pozycji literatury + dwa źródła rękopisowe oraz 32 źródła internetowe), spis rycin i tabel oraz dwa załączniki (kwestionariusz wywiadu/ankiety oraz wykaz nazw miejscowości używanych w tekście pracy); cechuje ją czytelna i logiczna konstrukcja oparta na dziesięciu rozdziałach i podrozdziałach.

Praca Pana mgr Adama Rossmannitha zasadniczo konceptualnie osadzona jest w geografii społeczno-ekonomicznej, to jednak Autor omawiając przemiany w strukturach społeczno-demograficznych bukowińskich Polaków rozpatruje je wieloaspektowo, omawia je bowiem zarówno z punktu widzenia geografii społeczno-ekonomicznej, jak i etnografii, ekonomii, religii, politologii, historii, i innych. Dlatego podjęcie przez mgr Adama Rossmannitha tego wielowątkowego i wielopłaszczyznowego zadania badawczego jest niezwykle wyzwaniem i trudnym w realizacji przedsięwzięciem, bowiem ta wielopłaszczyznowość i złożoność problematyki utrudniają zarówno opis, jak i określenie głównych determinant i kierunków przemian w procesach i strukturach społeczno-demograficznych bukowińskich Polaków.

Autor w sposób czytelny przedstawił cel rozprawy, zadania oraz pytania badawcze i ich uzasadnienie.

Oceniając przedstawioną do recenzji pracę Pana mgr Adama Rossmannitha chciałabym dokonać tej oceny w czterech warstwach: **empiryczno-poznawczej, teoretyczno-metodologicznej, metodycznej i aplikacyjnej.**

Empiryczno-poznawczy wymiar pracy oceniam bardzo wysoko, a analiza tu zawarta jest prawidłowa, wnikliwa i wyczerpująca, dodatkowo jest ona weryfikowana w kontekście przedstawionej we wcześniejszych rozdziałach literatury geograficznej, historycznej, lingwistycznej, socjologicznej, etnologicznej, demograficznej.

Osiągnięciem Autora jest identyfikacja uwarunkowań i wyłonienie czynników tak egzogenicznych, jak i endogenicznych wpływających na przemiany demograficzno-społeczne bukowińskich Polaków.

W warstwie **empiryczno-poznawczej** osiągnięciem Autora jest: zidentyfikowanie miejscowości na Bukowinie, w których Polacy tworzą skupiska; określenie zmian jakie zachodziły w liczebności i rozmieszczeniu Polaków na Bukowinie od połowy XIX wieku do drugiej dekady XXI wieku; pokazanie sytuacji społeczno-prawnej mniejszości polskiej w Rumunii i na Ukrainie; pokazanie struktur społeczno-demograficznych Polaków zamieszkujących skupiska mniejszości polskiej na Bukowinie; określenie kierunków migracji Polaków zamieszkujących północną i południową część Bukowiny; pokazanie skali zawierania związków mieszanych w skupiskach mniejszości polskiej na przełomie XX i XXI wieku; pokazanie struktury narodowościowej i wyznaniowej w skupiskach mniejszości polskiej na Bukowinie oraz stopnia znajomości języka polskiego wśród osób deklarujących narodowość polską; ponadto pokazanie skali zaangażowania przedstawicieli mniejszości polskiej w

działalność środowiska polonijnego w północnej i południowej części Bukowiny oraz relacji mniejszości polskiej na Bukowinie z Polską.

Ponadto osiągnięciem Doktoranta jest to, że:

- przeanalizował/rozpatrzył przemiany społeczno-demograficzne na tle przemian etnicznych, kulturowych, politycznych, społecznych, jak i ich zróżnicowanie przestrzenne (zróżnicowanie wsi na obszarze Rumunii oraz Ukrainy).

- usystematyzował i starannie przeprowadził analizę literatury z zakresu obiektu (Bukowina) i przedmiotu badań (przemiany społeczno-demograficzne i ich różne uwarunkowania etniczno-kulturowe). Ten fachowo przeprowadzony przegląd literatury jest osiągnięciem samym w sobie i wystarczyłby na samodzielną rozprawę doktorską. Podjęta przez Doktoranta tematyka i wyznaczony cel i zakres dysertacji wymagała od Niego systematyzacji literatury (przeprowadził ją znakomicie) dotyczącej zarówno geografii, demografii, historii, socjologii, etnologii i lingwistyki, w ramach których jest ujmowana. Ponadto bardzo fachowo dokonał przeglądu prac charakteryzujących region Bukowiny. Właśnie ta szeroka znajomość literatury pozwoliła Doktorantowi na właściwą interpretację badanych zjawisk i prawidłowe zrealizowanie celu i zadań badawczych.

W warstwie empiryczno-poznawczej cała rozprawa doktorska Pana mgr Adama Rossmannitha jest swoistą „kopalnią wiedzy, wyprodukowaną przez tak młodego człowieka będącego na początku swojej drogi naukowej.

Praktycznie recenzentka nie ma żadnych uwag, dlatego zapyta jedynie co jeszcze można byłoby z poznawczego punktu widzenia zbadać bądź też dodać do analizy by pogłębić, i tak już głęboką wiedzę. Z poznawczego punktu widzenia prosiłabym o udzielenie odpowiedzi na pytanie czy w odniesieniu do ludności polskiej na Bukowinie, w tych skupiskach które badał Doktorant można użyć określenia społeczność, czy jest to raczej zbiorowość. Ponadto, proszę o krótką odpowiedź, jak procesy globalizacyjne wpłynęły na kształtowanie się struktur społeczno-demograficznych ludności polskiej na Bukowinie

Generalnie recenzowana praca wnosi bardzo istotny wkład do dyskusji na temat zmian struktur społeczno-demograficznych ludności polskiej na Bukowinie na przełomie XX i XXI wieku. Rozprawa wykonana jest perfekcyjnie, z wielką erudycją, doskonale opanowany jest warsztat pracy i użyte techniki badawcze, a przeprowadzone analizy są przeprowadzone fachowo, wnikliwe i są wyczerpujące.

Warstwa teoretyczno-metodologiczna recenzowanej pracy jest prawie że doskonała, może być wzorcem dla podobnych tego typu badań. Obiekt badań oraz przedmiot badań jest przez Doktoranta bardzo dobrze rozeznany/uświadomiony (również przez Jego liczne wcześniejsze publikacje z tego zakresu). Schemat postępowania badawczego w recenzowanej pracy jest logiczny i czytelny - obejmuje on fazę studiów literaturowych z wyznaczeniem zasadniczych pytań; fazę badań (ze wskazaniem i uzasadnieniem wyboru materiałów źródłowych i metod badawczych) i analiz empirycznych, fazę dyskusji uzyskanych wyników i wnioskowania.

Oceniając rozprawę Pana mgr Adama Rossmannitha pt. ***Przemiany społeczno-demograficzne w skupiskach mniejszości polskiej na Bukowinie na przełomie XX i XXI wieku*** w warstwie metodycznej chcę podkreślić, że Doktorant wypracował czytelną i obiektywną metodę zbierania, opracowania i prezentacji badań, a zestaw użytych metod, tak w zakresie zbierania, jak i analizy danych jest jak najbardziej poprawny oraz w pełni wystarczający i wyczerpujący. Z rozprawy wynika, że Doktorant zna różne techniki gromadzenia i przetwarzania danych, doskonale porusza się gdy chodzi o kartograficzną wizualizację danych i analiz (56 rycin oraz solidnie wykonane opracowania tabelaryczne – 14 tabel). Fachowo wykorzystuje metody analizy danych i ich przetwarzanie za pomocą różnych programów.

Rozprawa doktorska Pana mgr Adama Rossmannitha pt. ***Przemiany społeczno-demograficzne w skupiskach mniejszości polskiej na Bukowinie na przełomie XX i XXI wieku*** ma ogromny wymiar aplikacyjny, zawarte w niej informacje, analizy i rezultaty mogą być wykorzystane przez Władze Polski, Rumunii i Ukrainy w działaniach o charakterze społecznym i kulturalnym. Wyniki badań mogą mieć praktyczne zastosowanie w edukacji regionalnej i w edukacji kulturalnej (np. w odpowiedniej organizacji zajęć prowadzonych w instytucjach kultury); w działaniach marketingowych, w kształtowaniu polityki regionalnej poszczególnych krajów oraz w planowaniu działalności turystycznej i promocji Bukowiny w danych krajach i na świecie.

Nowatorstwo pracy: Rozprawa Pana mgr Adama Rossmannitha jest udanym studium kompleksowego ujęcia tematyki przemian społeczno-demograficznych i ich różnorodnych uwarunkowań z pokazaniem zróżnicowania przestrzennego na przykładzie ludności polskiej na Bukowinie na przełomie XX i XXI wieku. Jest to pierwsze w Polsce, tak kompleksowe studium na ten temat.

Reasumując: moim zdaniem rozprawa doktorska Pana mgr Adama Rossmannitha pt. ***Przemiany społeczno-demograficzne w skupiskach mniejszości polskiej na Bukowinie na przełomie XX i XXI wieku*** winna być po drobnych korektach opublikowana w całości w uznanym wydawnictwie naukowym. Recenzyjna lektura rozprawy doktorskiej Pana Adama Rossmannitha była przyjemną koniecznością pochylenia się nad ważkim studium z zakresu przemian ludnościowych Polaków na Bukowinie.

Wniosek końcowy.

Generalnie rozprawa pt. ***Przemiany społeczno-demograficzne w skupiskach mniejszości polskiej na Bukowinie na przełomie XX i XXI wieku*** autorstwa Pana mgr Adama Rossmannitha jest bardzo dojrzałym studium z zakresu przemian społeczno-demograficznych ludności polskiej na Bukowinie, wykonana jest bardzo fachowo, napisana jest poprawnym naukowym językiem, a Doktorant wykazał się bardzo dobrym przygotowaniem warsztatowym. Autor ocenianej rozprawy podjął się niezwykle aktualnego i ważkiego tematu, zarówno w sensie naukowym (teoretyczno-metodologicznym, empiryczno-poznawczym), jak i aplikacyjnym. Praca doktorska Pana mgr Adama Rossmannitha jest pierwszą, doskonałą próbą kompleksowego spojrzenia na czynniki i uwarunkowania wpływające na przemiany w strukturach społecznych i demograficznych ludności polskiej na Bukowinie.

Uważam, że praca Pana mgr Adama Rossmannitha pt. ***Przemiany społeczno-demograficzne w skupiskach mniejszości polskiej na Bukowinie na przełomie XX i XXI wieku*** spełnia warunki określone w Ustawie o stopniach i tytule naukowym oraz stopniach i tytule w zakresie sztuki z dnia 14 marca 2003 r. – Dz. Ustaw RP Nr 65 z dnia 16 kwietnia 2003 r. z późniejszymi zmianami, i wnoszę do Rady Wydziału Geografii i Geologii Uniwersytetu Jagiellońskiego – Rady dyscypliny Geografia społeczno-ekonomiczna i Gospodarka przestrzenna o przyjęcie pracy i dopuszczenie Pana mgr Adama Rossmannitha do dalszych etapów przewodu doktorskiego. Ponadto ze względu na tematykę doktoratu i doskonały sposób jego realizacji wnoszę do Rady Wydziału Geografii i Geologii Uniwersytetu Jagiellońskiego – Rady dyscypliny Geografia społeczno-ekonomiczna i Gospodarka przestrzenna wniosek o stosowne wyróżnienie pracy, tak na Uniwersytecie Jagiellońskim oraz o wnioskowanie o nagrodę Ministra.

Daniela Szymańska

Prof. dr hab. Daniela Szymańska